

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1798/1-VIII/8 09.11.2015. године	
--	--

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој I редовној седници, одржаној дана 09.11.2015. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије о докторској дисертацији: АНТИЧКА НАСЕЉА, ФОРТИФИКАЦИЈЕ И КОМУНИКАЦИЈЕ У ЈУГОИСТОЧНОМ ДЕЛУ ДОЊЕ ПАНОНИЈЕ, кандидата мр Адама Црнобрње и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 24.02.2009. године.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Комисији 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Војислав Јелић
---	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр.6/2798</u> (број захтева)	
<u>9.11.2015.</u> (датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Адама (Никола) Црнобрње
(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИ Адам (Никола) Црнобрња
ДАТ (име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под _____
насловом:

Античка насеља, фортификације и комуникације у југоисточном делу Доње Паноније

Универзитет је дана 24.02.2009. својим актом под бр 612-25/296/08 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила: _____

Античка насеља, фортификације и комуникације у југоисточном делу Доње Паноније .

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Адама (Никола) Црнобрње
(име, име једног од родитеља и презиме)

одлуком факултета под бр _____
образована је на седници одржаној 28.09.2015. 1465/2-ХП/7 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Мирослав Вујовић	ванредни проф.	археологија	Филозофски ф.
2. др Јелена Цвијетић	доцент	исто	Филозофски ф.
3. др Ивана Поповић	научни саветник	исто	Археолошки институт

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске

дисертације на седници одржаној дана 9.11.2015.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Војислав Јелић
--	--

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Кандидат мр Адам Црнобрња рођен је 5. марта 1972. године у Београду. Основну и средњу школу завршио је у Обреновцу. Дипломирао је на Одељењу за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду 1996. године, а на истом факултету стекао је звање магистра археологије 2005. године. Докторску тезу пријавио је на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду 2008. године.

Од 1996. до 2013. године радио је у Музеју града Београда (1996-2004. кустос конзерватор, 1999-2004. шеф одељења за конзервацију, 2004-2013. кустос збирке новца и медаља, 2006-2013. шеф одељења за археологију). Од 2013. године ради као музејски саветник у Народном музеју у Београду. Учествовао је, као руководилац или члан тима, на више десетина археолошких истраживања, међу којима би требало истаћи руковођења вишегодишњим теренским истраживањима *Систематско археолошко рекогносцирање Обреновца и околине* (2004-2009. године) и *Систематско археолошко истраживање позновинчанског локалитета Црквине, село Стублине* (2009-2013. године).

Поред рада на заштити, конзервацији, истраживању, обради, излагању и публиковању културних добара био је и учесник научно истраживачког пројекта Филозофског факултета у Београду (2007-2010. године) *Археолошка грађа – основа за проучавање културног континуитета у праисторији и антици на територији Србије*. Аутор је и коаутор пет монографских публикација и више десетина стручних и научних радова.

Уз учешће на двадесетак стручних и научних скупова у земљи и иностранству, одржао је око 30 стручних предавања полазницима и студентима археологије у Истраживачкој станици Петница, као и двадесетак јавних и предавања по позиву, од којих би требало истаћи два предавања по позиву на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Љубљани 2012. године. Кроз читав досадашњи рад био је активан и у струковним удружењима.

Докторска дисертација мр Адама Црнобрње *Античка насеља, фортификације и комуникације у југоисточном делу Доње Паноније* састоји се од 470 страна текста у ужем смислу и 34 стране библиографије са наведене 402 библиографске јединице, од чега 19 аутоцитата. У оквиру издвојено датих прилога налази се девет табела и два графикона, као и илустративни део који чини 38 слика и 10 засебних карата.

Кандидат Адам Н. Црнобрња објавио је следеће радове:

Монографије и каталози изложби

1. Адам Н. Црнобрња, *Неолитско насеље на Црквинама у Стублинама – истраживања 2008. године*, Београд 2009, 22 стр.
2. Адам Н. Црнобрња, *Остава денара и антонинијана са Калемегдана / A Hoard of Denarii and Antoninians from Kalemegdan* (двојезично издање). Музеј града Београда – Београд 2008, 159 стр.
3. Адам Н. Црнобрња, *Култна намена римских жижака у Горњој Мезији*. Филозофски факултет у Београду - Центар за археолошка истраживања - Музеј града Београда, Београд 2006, 172 стр.
4. Adam Crnobrnja, Nikola Crnobrnja, *Belgrade's history from the numismatic record* (Adam and Nikola Crnobrnja), Belgrade City Museum, Monographies 11, Belgrade 2004, pp. 152.
5. Адам Црнобрња, Никола Црнобрња, *Новац у Београду кроз векове*, (Адам и Никола Црнобрња) Музеј града Београда, Каталог изложбе 52, Београд 2004, 138 стр.

Стручни и научни радови

6. Адам Н. Црнобрња, Остава тетрадрахми Филипа II и њихових варварских имитација из Ушћа код Обреновца, *Нумизматичар* 32, Београд 2014: 7-29.
7. Adam N. Crnobrnja, The (E)neolithic Settlement Crkvine at Stubline, Serbia, in: *The Neolithic and Eneolithic in Southeast Europe: New Approaches to Dating and Cultural Dynamics in the 6th to 4th Millenium BC*, *Prähistorische Archäologie Südosteuropas* 28, W. Schier, F. Drasovean (eds.), Rahden/Westf: Verlag Marie Leidorf GmbH, 173-186.
8. Милош Спасић, Адам Н. Црнобрња, Винчанске зделе са протомама, *Старинар* 64, Београд 2014: 185-203.
9. Адам Н. Црнобрња, Бојана Племић, Вотивни рељеф из Ушћа код Обреновца, у: *Резултати нових археолошких истраживања у северозападној Србији и суседним областима* (ур. В. Филиповић, Р. Арсић и Д. Антоновић). Српско археолошко друштво- Завод за заштиту споменика културе Ваљево, Београд 2013, 201-212.

10. Адам Н. Црнобрња, Налази римског новца са археолошких истраживања 1967. године на локалитету Ушће код Обреновца (municipium Spodent?), *Нумизматичар* 31, Београд 2013, 197-238.
11. Адам Н. Црнобрња, Бојана Племић, Жишци у обредима култа подунавских коњаника, *Античке светиљке: хронологија, типологија и орнаментика*. Музеј града Београда, Београд 2013, 89-100.
12. Adam N. Crnobrajia, Group identities in the Central Balkan Late Neolithic, *Documenta Praehistorica* 39, Ljubljana 2012.
13. Adam N. Crnobrajia, Investigations of Late Vinča House 1/2010 at Crkvine in Stubline, *Старинар* 62, Београд 2012, 45-64.
14. Adam N. Crnobrajia, Arrangement of Vinča culture figurines - a study of social structure and organisation, *Documenta Praehistorica XXXVIII*, Ljubljana 2011: 131-147.
15. Adam N. Crnobrajia, Roman Settlement at Ušće near Obrenovac - Municipium Spodent, *Зборник Народног музеја* 20-1, Београд 2011, 373-388.
16. Адам Н. Црнобрња, Археолошка топографија налаза новца Никеје на територији града Београда, *Нумизматичар* 29, Београд 2011: 309-318.
17. Адам Н. Црнобрња, Налази новца са локалитета Црквине, *Колубара* 5, Београд 2011: 263-274.
18. Adam N. Crnobrajia, Zoran Simić, Marko Janković, Late Vinča Culture Settlement at Crkvine in Stubline (household organisation and urbanization in the Late Vinča culture period), *Starinar LIX*. Beograd 2011: 9-25.
19. Адам Н. Црнобрња, Значај позновинчанског насеља на Црквинама у Стублинама за проучавање финалног периода винчанске културе, *Прилози за монографију Обреновца* 3, Обреновац 2010, 5-25.
20. Adam N. Crnobrajia, Zoran Simić, Archaeological Survey of the Eneolithic Settlement Crkvine at Stubline, Serbia. In: *Circumpontica in prehistory: Western Pontic studies. Global gratitude to Eugen Comsa for his 85th birth anniversary* (eds. L. Nikolova, J. Marler, M. Merlini and A. Comşa). BAR International Series. Oxford: J&E Hedges: 221-227.
21. Адам Н. Црнобрња, Каталог новца, у: Дмитровић К. и Радичевић Д. *Касноантичка некропола у Чачку*. Народни музеј Чачак – Чачак 2009: 68-75.
22. Адам Н. Црнобрња, Прилог убикацији statio Confluentes. *Архаика* 2. Београд 2009: 155-164.
23. Зоран Симић, Адам Н. Црнобрња, Сондажно ископавање локалитета Црквине у селу Стублине. *Археолошки преглед н.с.* 4 (2006). Београд 2008: 44-46.
24. Зоран Симић, Адам Н. Црнобрња, Нела Мићовић, Заштитна археолошка ископавања у Цинцар Јанкововј улици у Београду. *Археолошки преглед н.с.* 4 (2006). Београд 2008: 84-87.
25. Бисенија Петровић Адам Н. Црнобрња, Заштитно археолошко ископавање на локалитету Млекара у Земун пољу. *Археолошки преглед н.с.* 4 (2006). Београд 2008: 201-203.
26. Адам Н. Црнобрња, Ревизионо рекогносцирање у Обреновцу. *Археолошки преглед н.с.* 4 (2006). Београд 2008: 201-203.
27. Adam N. Crnobrajia, Economic aspects of the use of Roman oil lamps in Moesia Superior, in: *Phosphorion – Studia in Honorem Mariae Čičikova* (ed. Diana

- Gergova), Bulgarian Academy of Sciences – National Institute of Archaeology with Museum. Sofia 2008: 408-412.
28. Адам Н. Црнобрња, Ђорђе Лазих, Ревизионо рекогносцирање у Обреновцу 2004. године. *Археолошки преглед н.с.* 2/3 (2004/2005), Београд 2008: 121-123.
 29. Адам Н. Црнобрња, Ђорђе Лазих, Археолошки локалитети на територији општине Обреновац (2). *Годишњак града Београда LIV*. Београд 2007: 71-99.
 30. Адам Н. Црнобрња, Два епиграфска споменика из Ушћа код Обреновца. *Гласник Српског археолошког друштва* 23, Београд 2007: 271-278.
 31. Адам Н. Црнобрња, Две иконе подунавских коњаника из Уроваца. *Гласник Српског археолошког друштва* 23, Београд 2007: 279-287.
 32. Адам Н. Црнобрња, Налази новца са истраживања локалитета Орашје (Маргум) 2004. године. *Архаика* 1. Београд 2007: 197-207.
 33. Адам Н. Црнобрња, Миљана Радивојевић, Археолошка карта Буковца и околине. *Археолошки преглед н.с.* 1, Београд 2007: 71-77.
 34. Adam N. Crnobrnja, Novac sarice Salonine i nauk filozofa Plotina, *Antropologija – zbornik radova Odeljenja za drustvene nauke ISP*, Valjevo 2007, 22-28.
 35. Адам Н. Црнобрња, Подручје Обреновца у римско доба сагледано кроз археолошке податке. *Пулс вароши – прилози за монографију Обреновца 2*. Библиотека Влада Аксентијевић: Обреновац 2007: 5-21.
 36. Адам Н. Црнобрња, Зоран Симић, Североисточна некропола Сингидунума. *Годишњак града Београда* 53. Београд 2006: 11-31.
 37. Adam N. Crnobrnja, Novčanice gradova u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. *Dinar* 25, Beograd 2006: 44-46.
 38. Адам Н. Црнобрња, Археолошка налазишта на територији Обреновца (1), *Годишњак града Београда* 52, Београд 2005, 59-95.
 39. Адам Н. Црнобрња, Загробни обичаји римскога времена: студија случаја гроба из Брестовика, *Гласник Српског археолошког друштва* 21, Београд 2005, 161-172.
 40. Адам Н. Црнобрња, Остава антонинијана из Тулара, *Museum* 6, Шабац 2005, 61-109.
 41. Adam N. Crnobrnja, On some occurrences at Singidunum in the mid third century, *Singidunum* 4, Beograd 2005, 111-118.
 42. Адам Н. Црнобрња, *Lux perpetua – светлост и светилке у култовима на простору Горње Мезије*, Магистарски рад, Филозофски факултет, Београд 2005, стр. 145.
 43. Адам Н. Црнобрња, Концепт поставке Легата Вељка Петровића, *Зборник Народног музеја XVII-2*, Београд 2004, 567-576.
 44. Adam N. Crnobrnja, Nastajanje slike o drugima – primer udžbenika geografije, *Rani radovi polaznika alternativne akademske obrazovne mreže*, Beograd 2004, 341-353.
 45. Адам Н. Црнобрња, Конзервација три бронзане копче, *Гласник Друштва конзерватора Србије* 28, Београд 2004, 158-161.
 46. Адам Н. Црнобрња, Налаз ранохришћанског оловног саркофага из Сингидунума, *Гласник Српског археолошког друштва* 19, Београд 2003, 313-321.
 47. Адам Н. Црнобрња, Скупни налаз римских жижака – прилог проучавању урбане историје Сингидунума, *Годишњак града Београда* 47/48, Београд 2003, 67-89.

48. Адам Н. Црнобрња, Музејски депои – тренутно стање и перспективе, *Гласник Друштва конзерватора Србије* 27, Београд 2003, 47-49.
49. Adam N. Crnobrnja, Verske zajednice na teritoriji Obrenovca i mogućnosti dijaloga, *Republika* br. 299, Beograd 2002, 11-14.
50. Адам Н. Црнобрња, Роми обреновчани, *Социологија ромског идентитета*, Ниш 2002, 307-315.
51. Adam N. Crnobrnja, Govor novca, *Republika* br. 279, Beograd 2002, 14-16.
52. Адам Н. Црнобрња, Борилачке вештине и билдовање старих Грка, *Анархеологија* 3, Београд 2001.
53. Адам Н. Црнобрња, Налаз византијског новца из Дреновца, *Зборник Народног музеја XVII-1*, Београд 2001, 280-284.
54. Адам Н. Црнобрња, Појасне копче из Музеја града Београда, *Гласник Српског археолошког друштва* 13, Београд 1997, 301-317.
55. Адам Н. Црнобрња, Славица Крунић, Војна опрема и коњска орма, у: *Античка бронза Сингидунума*, Београд 1997, 263-305.

Излагања на стручним и научним скуповима објављена у изводу:

56. Адам Н. Црнобрња, *Metalla et territorium metalli* – Космајски рудници и проблем разграничења уже и шире рудничке области, *Српско археолошко друштво XXXVIII скупштина и годишњи скуп*, Пирот 2015, 58-59.
57. Adam N. Crnobrnja, Uperedna geofizička i arheološka istraživanja na lokalitetu Crkvine-Stubline (Srbija), *02 Znanstveni skup Metodologija i arheometrija, Zagreb, 4.-5. prosinca 2014.*, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 4.
58. Адам Н. Црнобрња, Сизиф је имао само један камен – нестајање прошлости и чувари археолошког наслеђа у Србији, *Српско археолошко друштво XXXVII скупштина и годишњи скуп*, Крагујевац 2014, 92-93.
59. Адам Н. Црнобрња, Неолитски градитељи - од планирања насеља до примене рециклажних материјала у градњи, *The 3rd International Symposium of Archaeology – From Wattle and Daub to Mortar*, Струмица 2013, 4.
60. Адам Н. Црнобрња, Опека са жигом Legio I Noricorum из Ушћа код Обреновца, *Српско археолошко друштво - годишњи скуп Секције за класичну археологију*, Шид 2013, 9.
61. Адам Н. Црнобрња, Бојана Племић, Нове иконе подунавских коњаника из Посавине – просторни контекст налаза у југоисточном делу Доње Паноније, *Српско археолошко друштво XXXVI скупштина и годишњи скуп*, Нови Сад 2013, 53-54.
62. Адам Н. Црнобрња, Три фрагмента из праисторије на тлу Београда, *Српско археолошко друштво XXXVI скупштина и годишњи скуп*, Нови Сад 2013, 48-49.
63. Адам Н. Црнобрња, Милош Спасић, Зделе са протомама – канонизовани образац једне епохе?, *Српско археолошко друштво – XXXV скупштина и годишњи научни скуп*, Ваљево 2012, 48-49.
64. Адам Н. Црнобрња, Бојана Племић, Вотивни рељеф из Ушћа код Обреновца – разматрања о култу Сераписа на тлу Србије, *Српско археолошко друштво – XXXV скупштина и годишњи научни скуп*, Ваљево 2012, 33-34.

65. Адам Н. Црнобрња, Систематска археолошка истраживања позновинчанског насеља на Црквинама у Стублинама – кампања 2010, *Српско археолошко друштво XXIV годишњи скуп*, Краљево 2011: 28-29.
 66. Адам Н. Црнобрња, Кратки транзит у касном неолиту: студија случаја Дренског виса. *Српско археолошко друштво XXXIII годишњи скуп – Симпозијум Природне комуникације и популациона кретања у праисторији, антици и средњем веку на подручју централног Балкана*. Српско археолошко друштво – Ниш 2010: 21-22.
 67. Адам Н. Црнобрња, Зоран Симић, Истраживање позновинчанског насеља Црквине у Стублинама код Обреновца 2008. године. *Српско археолошко друштво XXXII годишњи скуп – Симпозијум археологија Баната*. Српско археолошко друштво – Зрењанин 2009: 29-30.
 68. Адам Н. Црнобрња, Нела Мићовић, Касноантички објекат у чика Љубиној улици. *Српско археолошко друштво XXXII годишњи скуп – Симпозијум археологија Баната*. Српско археолошко друштво – Зрењанин 2009: 42-43.
 69. Адам Н. Црнобрња, Зоран Симић, Владимир Милетић, Истраживања неолитског насеља Црквине у Стублинама код Обреновца. *Српско археолошко друштво, XXX годишњи скуп и прослава 125 година постојања*, Београд 2008: 37-39.
 70. Адам Н. Црнобрња, Прилог убикацији станице Confluentes. *Српско археолошко друштво, XXX годишњи скуп и прослава 125 година постојања*. Београд 2008: 67-68.
 71. Адам Н. Црнобрња, Гробови спаљених покојника у Цинцар Јанковој улици у Београду, *XXVIII Скупштина и годишњи научни скуп САД*, Лесковац 2006, 28-31.
 72. Адам Н. Црнобрња, Ранохришћански оловни саркофаг из Сингидунума, *XXIV годишњи скуп и скупштина Српског археолошког друштва*, Београд 2002, 28.
- Адам Н. Црнобрња, Локални тип античких светилки из Сингидунума, *XXIV годишњи скуп и скупштина Српског археолошког друштва*, Београд 2002, 22-23.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања у дисертацији јесу настанак и развој римских насеља, утврђења и путних комуникација у периоду од римског освајања разматраног подручја, до 380. године. У ту сврху било је неопходно најпре прикупити и систематизовати податке о свим евидентираним римским локалитетима на простору данашњих Срема, Мачве, Поцерине, Посавине и Семберије, да би се потом приступило и њиховој анализи. Циљеви су били сагледавање хоризонталне (просторне) и вертикалне (временске) стратиграфије развоја римских насеља, фортификација и комуникација; уочавање евентуалних правилности у избору микролокација за одређене врсте локалитета; испитати однос између утврђења и насеља у различитим периодима антике; проверити у коликој мери слика која се ишчитава из археолошког записа одговара историографским подацима. Крајњи циљ рада је сагледавање основних механизма и евентуалних правилности у заузимању и коришћењу простора у римском периоду на тлу југоисточног дела

Доње Паноније, као и разматрање могућих смерница за даља истраживања на том пољу.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

- Изузев урбаних центара, насеља у југоисточном делу Доње Паноније су готово искључиво пољопривредног карактера.
- Главни антички путеви на разматраном подручју нису, како се најчешће претпоставља, представљали одлучујућу компоненту у развоју насеља, што се мора читовати у њиховом гушћем распореду даље од путева.
- На већим растојањима од римских градова може се очекивати потреба за појавом насеља која би имала функцију мањих локалних центара, који би се могли идентификовати на основу величине насеља и њиховог односа према околним, мањим насељима.
- Са променама безбедносне ситуације, осим промена у начину и распореду утврђења морало би доћи и до промена у распореду и структури насеља.
- Пловни путеви су исплативији него копнени и у континенталној средини, што би се могло проверити на основу гравитирања насеља ка једној или другој врсти препознатих путних праваца.
- Раније претпостављени мелиорациони радови у Срему и Мачви, морали би се препознати кроз повећање броја насеља у мочварним пределима.
- Промене у административном систему Царства, његовом пореском систему и власничким односима, познате из извора, требало би да могу бити препознате кроз промене у броју, величини и распореду насеља у одговарајућим периодима.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Рад Адама Црнобрње састоји се од шест поглавља неједнаке дужине, која су складно и логично повезана.

1. *Увод* (стр. 1-52): У оквиру уводних разматрања кандидат је поред излагања о предмету истраживања, постављеним циљевима рада и примењеној методологији, обухватио још неколико важних питања. Приликом одређивања територијалних оквира рада кандидат се упустио и у детаљна разматрања о јужној граници провинције Доње Паноније, проблема који дуго времена побуђује пажњу истраживача. Ово је, у односу на досадашња мишљења, резултирало изношењем ревидираног става о јужној граници провинције. Такође, извршен је и покушај праћења временског следа административних промена унутар југоисточног дела Доње Паноније, те међусобног односа градских територија Сирмијума и Басијане.

У наставку уводних разматрања кандидат је одређујући хронолошки оквир истраживања дао и кратак историјски преглед разматраног подручја. Потом је изложио и историјат истраживања локалитета из римског периода на подручју које обрађује, да би на крају указао и на природне, географско топографске и климатске карактеристике.

2. *Насеља у југоисточном делу Доње Паноније* (стр. 53-130): Друго поглавље посвећено насељима у југоисточном делу Доње Паноније започиње детаљно изложеним методолошким проблемом класификације насеља из римског периода, где аутор поново указује на проблем нестандардизованог прикупљања података на терену. Након разматрања о питању власништва над земљиштем у римско време, на основу сазнања из извора, мр Адам Црнобрња овде излаже и сазнања о насељима из тог периода чији су нам називи познати из литерарних и епиграфских извора. Насеља су потом разматрана по периодима, од I до IV века. За сваки период су посебно обрађени следећи аспекти: положај, величина и карактер насеља (рурална или урбана насеља), уз сагледавање њихове дистрибуције у порсторју. Већ у том делу излагања, поред изношења фактографских података о насељима, кандидат отпочиње и са детаљнијом дискусијом о битнијим променама које уочава. Потом су, као посебна група, обрађена и насеља која се налазе уз војна утврђења. На крају овога поглавља налази се и опсежна дискусија о свим аспектима везаним за насеља, уз укључивање разматрања проблема центуријације и прецизнијег хронолошког одређивања периода током којих долази до знатнијег пораста броја насеља.

3. *Фортификације у југоисточном делу Доње Паноније* (стр. 131-160): Треће поглавље посвећено је фортификацијама у југоисточном делу Доње Паноније. Фортификације у југоисточном делу Доње Паноније кандидат је поделио у три подкатегије: систем утврђења на дунавском лимесу, утврђења у залеђу лимеса и мањи фортификациони објекти у залеђу лимеса. На тај начин су у оквиру сваке од ових категорија појединачно обрађени сви фортификациони објекти који им припадају. Дискусија, која се налази на крају тог поглавља, обухвата детаљна разматрања о хронолошкој и просторној дистрибуцији утврђења, кроз која је извршено и поређење податак доступних из литерарних и епиграфских извора, са информацијама које нам пружа археолошки запис.

4. *Путеви и комуникациони правци* (стр. 161-205): У четвртном поглављу мр Адам Црнобрња бави се путевима и комуникацијама у југоисточном делу Доње Паноније. Након уводног дела о античким итинерарима, кандидат је разматрао копнене и пловне комуникационе правце. У оквиру копнених комуникација посебно су разматрани путеви познати из античких итинерара и путеви познати само на основу археолошких истраживања. Сваки од, из античких итинерара, познатих путних праваца посебно је обрађен, и том приликом кандидат је уочио више недоследности и непрецизности у оквиру до сада опште прихваћеним интерпретацијама. Сагледавајући могућности коришћења пловних путева, кандидат је размотрио могућности које пружају главне реке, мањи водотокови и канали прокопани у римско доба. У оквиру дискусије скренута је пажња и на у

научној литератури до сада мање третиране аспекте - датовање и економску исплативост одређених путних праваца. У дискусији овога поглавља посебно треба истаћи покушај ближег хронолошког одређења настанка римских путева, као и процене исплативости коришћења одређених путних праваца.

5. *Римски локалитети у југоисточном делу Доње Паноније* (стр. 206-456): ово најобимније поглавље докторског рада мр Адама Црнобрње представља каталог римских локалитета на наведеној територији. Кандидат је у оквиру тог поглавља сакупио податке о свим у литератури присутним римским локалитетима, укупно њих 605 систематизованих под 592 каталожке јединице. За сваки локалитет навођени су редни број, надморска висина, врста локалитета, њихов положај и опис као и извор (ископавања, рекогносцирања, случајни налаз), датовање и литература.

6. *Закључак* (стр. 457-470): у завршном поглављу кандидат резимира резултате својих истраживања, наглашавајући још једном територијалне и хронолошке границе рада али и бројне проблеме са којима се током рада суочавао. Аутор указује на посепеност примарног уплива римске материјалне културе у свакодневицу аутохтоног живља у првом столећу римског присуства као и могућност другачијег сагледавања и датовања насеља без римског грађевинског материјала и без налаза предмета римске провинцијенције која се махом сматрају *каснолатенским*, односно *преримским*. Током 1. и 2. века, обрадиво земљиште у све већој мери потпада под територију римских градских центара или долази у посед богатих римских грађана а почетком 3. века, са ширењем грађанских права на све слободне становнике царства, број имања у закупу или власништву све више расте. Аутор посебну пажњу посвећује ревизији траса античких комуникација а нарочито пловидбеним капацитетима и значају канала Јарчина за економски развој југоисточног дела Доње паноније. Такође, када је реч о присуству римске војске у периоду пре подизања логора од чврстог материјала на Дунаву крајем 1. и почетком 2. столећа, мр Адам Црнобрња с правом претпоставља смештај римских трупа у првобитним утврђењима распоређеним унутар провинцијске територије. Аутор је у закључку донео обједињен став на основу закључака изнетих у дискусијама поглавља о насељима, комуникацијама и фортификацијама, њиховој хронолошкој и просторној стратификацији и међусобним односима те три врсте локалитета. Такође је детаљно указао и на подударња и разлике које се уочавају приликом поређења историјских и података ишчитаних из археолошког записа.

7. Библиографија

8. *Прилози*: Поред изношења података о локалитетима из литературе, кандидат је обавио и њихово прецизно картирање. Ради лакшег праћења излагања, и боље прегледности, кандидат је израдио и карте у размери 1: 200.000, на којима су локалитети означени бројевима који одговарају бројевима у каталогу локалитета. На десет карата приказано сви локалитети по врстама и хронолошкој припадности у оквиру периода I-IV века.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација мр Адама Црнобрње представља рад у коме је по први пут у потпуности и на једном месту изложена и анализирана обимна грађа о насељима, фортификацијама и комуникацијама на простору југоисточног дела римске провинције Доње Паноније. Обједињавањем свих доступних података о римским локалитетима као и о покретним налазима који са њих потичу, уз прегледне карте које третирају више упита, кандидат је заправо сам обавио посао прављења археолошке карте античког периода тог подручја, посла чију израду већ више деценија најављују надлежне институције. Већ приликом одређивања територијалног оквира рада у уводним разматрањима, кандидат указује на неопходност ревидирања досадашњих сазнања о разграничењу провинција, као и на недовољно посвећену пажњу проблему ширих територија колонија Сирмијума и Басијане, и нуди могућа нова решења. У три главна поглавља, о насељима, утврђењима и путним правцима, колега Црнобрња је обавио квантитативне и квалитативне анализе, на основу којих је детаљно разматрао просторни и временски распоред и међусобне односе све три врсте локалитета. Посебно су значајни резултати добијени анализом броја, распореда и величина руралних насеља у оквиру сваког од четири столећа. Ту се потврђују и радне хипотезе о готово искључиво аграрном карактеру насеља, као и о њиховом развоју у великој мери независно од главних путних праваца. Анализирајући величине руралних насеља удаљених од римских градова, као и просторне распореде мањих насеља те карактеристике рељефа и микролокација, кандидат закључује да се на неколико места може претпоставити постојање мањих локалних центара, чију улогу није морало пратити и добијање одређеног званичног административног статуса. Сагледавајући трасе познатих римских путева, кандидат је уочио неколико до сада непримећених нелогичности у интерпретацијама, те је покушао да и по том питању понуди, по њему, исправнија решења, а приликом трагања за одговором предложио је и још неколико до сада непримећених путних праваца. Добро систематизована грађа и осмишљене анализе омогућиле су колеги Црнобрњи да њиховим тумачењем не само потврди поједине процесе који су препостављани у историографској литератури, већ и да уочи ситуације које не иду у прилог до сада преовлађујућим ставовима. Кандидат је указао и на нова истраживачка питања која је уочио током израде дисертације, на која је одговоре могуће дати само циљаним и добро планираним теренским истраживањима. Уочивши истраживачки потенцијал

који та новоотворена питања носе, оквирно је предложио и начине на који би се могло кренути ка њиховом решавању. Будући истраживачи ће рад колеге Адама Црнобрње моћи да користе на више начина. Са пуним поверењем моћи ће да прихвате многе од обављених анализа и изнетих закључака, док ће новоотворена истраживачка питања бити користан путоказ и инспирација за правце нових истраживања. На крају, на једном месту обједињена грађе везана за насеља, фортификације и путне правце чини богат корпус који ће и у будућности служити као полазна основа за већину истраживања римског периода у југоисточном делу Доње Паноније.

6. Закључак:

Дисертацију *Античка насеља, фортификације и комуникације у југоисточном делу Доње Паноније*, одликује поуздан методолошки приступ и добро промишљен концепт рада уз коришћење релевантне и обимне научне литературе. У изради докторске тезе кандидат се придржавао предвиђеног истраживачког плана и тиме одговорио на постављене захтеве. Питање античких насеља, фортификација и комуникација на простору југоисточног дела римске провинције Доње Паноније иако више пута разматрано у ранијој стручној литератури, није заокружено у форми посебне научне синтезе што свакако указује да је рад мр Адама Црнобрње оригинално научно дело са посебним значајем за будућа истраживања ове теме. Имајући све наведено у виду износимо пред Наставно-научно веће Филозофског факултета позитивну оцену рада *Античка насеља, фортификације и комуникације у југоисточном делу Доње Паноније* и сматрамо да се може приступити његовој јавној одбрани.

У Београду 01.10. 2015

доц. др Мирослав Вујовић (ментор)

др Ивана Поповић, научни саветник

доц. др Јелена Цвијетић